

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani mgr Kamili Orzechowskiej-Przybyły

pt. „Ocena wybranych programów systemowych w zapewnieniu jakości i bezpieczeństwa żywności”

1. Podstawy recenzji

Przedstawionej do recenzji rozprawie towarzyszy pismo z dnia 23 kwietnia 2019 r. sygnowane przez Dziekana Wydziału Przedsiębiorczości i Towaroznawstwa Uniwersytetu Morskiego w Gdyni Pana Prof. dr hab. Andrzeja S. Grzelakowskiego, w którym informuje o podjętej przez Radę Wydziału uchwale o powołaniu mnie na recenzenta rozprawy doktorskiej mgr Kamili Orzechowskiej-Przybyły.

2. Uwagi ogólne

Praca została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Tomasza Lesiowa jako promotora.

Tematyka recenzowanej rozprawy dotyczy oceny programów systemowych w zapewnieniu jakości i bezpieczeństwa żywności znajduje się w obszarze moich głównych zainteresowań naukowych.

Wybór przez Autorkę tematyki należy uznać jako trafny i istotny z poznawczego punktu widzenia. Jakość i bezpieczeństwo żywności są zarówno dla producentów, jak i konsumentów najważniejszymi cechami żywności. Stąd też podjęcie badań i poszukiwanie nowych rozwiązań systemowych mających na celu poprawę jakości i bezpieczeństwa żywności w łańcuchu żywnościowym należy uznać jako zasadne i celowe.

3. Tytuł, struktura pracy

Tytuł pracy *Ocena wybranych programów systemowych w zapewnieniu jakości i bezpieczeństwa żywności* jest, moim zdaniem, sformułowany ogólnie i z jego treści nie wynika informacja czego będą dotyczyły badania. Użyte w tytule słowo „ocena” nie sugeruje, że będzie to dysertacja doktorska, i że będą zastosowane naukowe metody badań.

Praca składa się z następujących części:

- I. CZĘŚĆ LITERATUROWA (ss. 5-76).
- II. CEL PRACY, TEZY I HIPOTEZY BADAWCZE (strona 77).
- III. CZĘŚĆ DOŚWIADCZALNA (ss. 78-94).
- IV. WYNIKI BADAŃ (ss. 95-180).
- V. DYSKUSJA WYNIKÓW (ss. 181-185).
- VI. WNIOSKI (ss. 185-188).

Następnie zamieszczone są nienumerowane spisy: Spis tabel; Spis rysunków; Spis literatury i Strony www.

Struktura ocenianej pracy jest nietypowa. Zwraca uwagę brak „Wstępu”, w którym czytelnik byłby poinformowany m.in. o celu pracy, uzasadnieniu wyboru tematu, metodyce badań, zawartości pracy itp. Także przyjęty sposób numeracji rozdziałów i podrozdziałów jest niezgodny z ogólnie przyjętymi zasadami edytorskimi. Bardziej szczegółowo do struktury pracy odniosę się w dalszej części recenzji ze względu na dużo liczbę uwag.

Oceniana rozprawa jest przedstawiona na 193 stronach; zawiera 30 tabel i 7 rysunków. Literatura źródłowa obejmuje 52 pozycje, w tym 16 jest starszych niż 10-letnie. Dominują pozycje zwarte, w tym podręczniki także do szkół średnich, generalnie brak jest cytowania artykułów krajowych i zagranicznych prezentujących omawianą tematykę. Autorka korzystała także z 13 stron internetowych. Niestaranny jest także opis bibliograficzny pozycji przedstawionych w *Spisie literatury*. Krytycznie oceniam dobór literatury tak pod względem ilościowym, jak jakościowym. Przy obecnych możliwościach dostępu do baz tematycznych, praca doktorska powinna być przygotowana z wykorzystaniem aktualnej literatury przedmiotu w ujęciu międzynarodowym.

4. Charakterystyka rozprawy

Recenzowana rozprawa pozostawia wiele do życzenia jeżeli chodzi o staranność jej opracowania, dotyczy to zarówno strony redakcyjnej, jak i językowej. W recenzji nie odnoszę się do większości uwag językowych, ze względu na ich liczbę, a wszystkie uwagi zaznaczyłem w recenzowanym egzemplarzu rozprawy i na życzenie udostępnię.

CZEŚĆ LITERATUROWĄ otwiera podrozdział 1.1. *Wpływ istniejących systemów na rozwój i powstanie korporacyjnych programów zapewniających jakość i bezpieczeństwo żywności*, który Autorka rozpoczyna informacjami historycznymi, zbędnymi, dotyczącymi uregulowań niektórych kwestii żywnościowych w Biblii (ss. 5-7), a nie korespondującymi z tytułem rozdziału. Przy okazji zwracam uwagę, że w takim przypadku należy cytować Biblię, a nie gazetę - Tygodnik Katolicki Niedziela.

Na stronie 8. Autorka podaje, że w Polsce obowiązek wdrażania systemu HACCP istnieje od 1 maja 2004 r., nie jest to informacja dokładna, gdyż pierwsze rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej dotyczące wdrażania systemu HACCP było opublikowane w 1996 r., na etapie przedakcesyjnym polskie prawo żywnościowe zawierało uregulowania dotyczące tego obowiązku.

Na ss. 9-14 Autorka przytacza podstawowe definicje dotyczące systemu HACCP, co dzisiaj jest powszechnie znane i nie stanowi wartości dodanej tej pracy, podobnie jak wymienianie zasad i etapów systemu HACCP. Powyższa uwaga dotyczy również prezentowania wymagań BRC (ss. 15-17).

Z kolei Doktorantka bardzo krótko (1/2 strony) odnosi się do systemu zarządzania bezpieczeństwem żywności według ISO 22000 i stwierdza: „Norma ISO 22000 niestety nie uzyskała tak dużego uznania i zainteresowania jak pozostałe, prosperujące do 2005 r. standardy określające zarządzanie bezpieczeństwem żywności”. Należy odróżniać działania na rzecz zapewnienia i zarządzania bezpieczeństwem żywności. Popularność systemów GMP, GHP i HACCP wynika z faktu ich obligatoryjności – są to systemy zapewnienia higieny i bezpieczeństwa żywności. Natomiast wspomniany standard BRC jest standardem spełnienia wymagań dostawcy, a nie jest systemem zapewnienia/zarządzania bezpieczeństwem żywności. Z kolei ISO 22000 jest dobrowolnym systemem zarządzania bezpieczeństwem

żywności i na ogół jest wdrażany w dużych organizacjach, w których są odpowiednie zasoby (ludzkie, finansowe, techniczne).

W tym miejscu zwracam uwagę, że w obszarze bezpieczeństwa żywności w Polsce *norma* i *standard* nie są synonimami i nie można ich używać zamiennie. Norma jest dokumentem wydanym przez organizację normalizacyjną, a standard jest dokumentem wydanym przez inne organizacje, np. korporacje, zrzeszenia branżowe itp. A zatem ISO 22 000 jest normą, a BRC czy IFS są standardami.

Przedstawione przez Panią mgr Kamilę Orzechowską-Przybyłą informacje w pkt. 1.1. są przedstawione chaotycznie. Brak jest głębszej refleksji w stosunku do przedstawianych zagadnień, a treść zawarta w nim nie odpowiada tytułowi.

Rozdz. 1.2. zatytułowany *Omówienie wybranych programów systemowych w zakładach przemysłu żywnościowego* jest umieszczony w *CZĘŚCI LITERATUROWEJ*, a Autorka przedstawia w nim opis postępowania w dwóch przedsiębiorstwach koncernowych dotyczących utrzymywania BRC i HACCP, co powinno być zamieszczone w *CZĘŚCI BADAWCZEJ*. Przedstawiony opis (ss. 18-30) ma formę sprawozdania, a nie opracowania naukowego.

Następnie w rozdziale 1.3. *Znaczenie systemów zarządzania bezpieczeństwem żywności w zapewnieniu jakości produkowanych wyrobów gotowych* Autorka najpierw na trzech stronach tekstu podaje informacje niezgodne z tytułem rozdziału, a w tym tekście nie ma ani jednego odnośnika do literatury przedmiotu. Z tytułu kolejnego ppkt. wynika, że będą przedstawione rozwiązania technologiczne w rolnictwie w aspekcie jakości surowców, a ppkt zaczyna się nienumerowanym podpunktem *Pestycydy*, w którym Doktorantka na dwóch stronach przedstawiła elementy historii stosowania pestycydów i ich podział, zaczynając od starożytności. Kolejny ppkt, też bez numeru to *Nawozy*, w którym przedstawiono, zgodnie z ustawą *o nawozach i nawożeniu* ich podział i zastosowanie.

Z kolei na czterech stronach bez odnośników literaturowych w ppkt. „Etapy produkcji rolnej z wykorzystaniem pestycydów i nawozów” przedstawiono informacje które nie odnoszą się do tytułu tego ppkt. i nie mają większej wartości.

W ppkt. „Ustawodawstwo dotyczące ochrony roślin” Autorka wymieniła chaotycznie kilkanaście aktów prawnych nazywając je ustawami. Podobne uwagi odnoszą się do ppkt.

„Standardy międzynarodowe oraz Zintegrowana Ochrona Roślin”; brak odnośników literaturowych w tekście, chaos informacyjny, błędy i kolokwializmy.

Ppkt. „Wpływ jakości surowca/surowców na technologię stosowaną u przetwórcy oraz na jakość produktu gotowego” zawiera dywagacje Autorki, nie poparte ani jednym odwołaniem do literatury przedmiotu.

W kolejnych ppkt. tego rozdziału Autorka przekazuje informacje na ogół nieudokumentowane które zawierają informacje kuriozalne (np. str. 38) nie mające związku z celem pracy. W CZĘŚCI LITERATUROWEJ Doktorantka włącza informacje dotyczące funkcjonowania pewnych kwestii w badanych przedsiębiorstwach.

Przykładem chaosu informacyjnego w pracy jest też ppkt. 1.5.2. „Audyty wewnętrzne i zewnętrzne” który Autorka rozpoczyna od omawiania przeglądów zarządzania (ss. 64-67), a następnie informacje te są dosłownie powtórzone (ss. 67-68). Problematyce audytów wewnętrznych i zewnętrznych poświęcono pół strony, w dodatku z informacjami pozostawiającymi wiele do życzenia co do wartości merytorycznej. Z kolei w ppkt. zatytułowanym „Karty monitoringu produktu i procesu” Autorka wymienia rodzaje dokumentów jakie mogą być w przedsiębiorstwie, a w ostatnim akapicie odnosi się do kart kontrolnych.

Rozważania literaturowe kończy rozdział „Znaczenie kapitału rzeczowego (parku maszynowego) i intelektualnego w kształtowaniu i rozwoju programów zapewniających jakość żywności”, którego treść również nie koresponduje z tytułem.

Reasumując stwierdzam, że rozważania przedstawione w CZĘŚCI LITERATUROWEJ nie mają charakteru naukowego wprowadzenia do tematu rozprawy. Nie przedstawiają stanu badań odnoszących się do zapewnienia bezpieczeństwa i jakości żywności. Przedstawione informacje są chaotyczne, brakuje udokumentowania literaturowego przedstawianych informacji. Pomimo tego, że miał to być przegląd literatury dotyczący tematu pracy, to w treść są włączane obszerne fragmenty w których opisano działania w dwóch badanych zakładach.

Autorka jako oddzielny rozdział pracy (1 strona) podaje: CEL PRACY, TEZY I HIPOTEZY BADAWCZE, który mógł być włączony do *Wstępu* lub do CZĘŚCI BADAWCZEJ. Cel pracy jest sformułowany płytko: „Celem pracy jest przedstawienie

wpływu audytów dostawców (...) na jakość produktu finalnego w łańcuchu produkcyjnym od momentu zbioru na polu do momentu przekazania surowca do odbiorcy (...).

Następnie Doktorantka sformułowała *Tezy pracy*, które powinny być przedstawione jako wynik pozytywnie zweryfikowanych hipotez.

Przyjętych w pracy 6 hipotez mają charakter stwierdzeń, które w dalszej części rozprawy nie są poddane weryfikacji; np. hipoteza 6. „Wdrażanie programów koncernowych wpływa na obniżenie kosztów jakości” – koszty jakości nie były przedmiotem badania w tej pracy.

W części III CZĘŚĆ DOŚWIADCZALNA Autorka przytacza informacje, które nie mają wartości naukowej, dodatkowo napisane językiem potocznym, bez selekcji treści (ss. 78-91).

W ppkt. *Szacowanie ryzyka* informacje o zastosowaniu metody FMEA, Autorka powołuje się na dwa źródła literaturowe, w których nie ma takiej koncepcji metody, jaką przedstawiła. W klasycznej metodzie FMEA poszczególne wskaźniki przyjmują wartości od 1 do 10, natomiast Autorka stosuje „własną” wersję metody, bardzo uproszczoną, w której wartości wskaźników są w przedziale od 1 do 3, co znacząco mogło wpłynąć na dokładność przeprowadzonej analizy. Doktorantka nie uzasadnia w pracy przyjęcia takiej koncepcji. Wprowadza także wskaźnik „Wynik działania (WB), który określa iloraz wskaźnika poziomu ryzyka R do liczby parametrów”. Nie wyjaśniając znaczenia tego wskaźnika i jaka jest jego interpretacja.

Stosując metodę FMEA Autorka powinna najpierw, w stosunku do poszczególnych wad opracować wskazówki do przyjmowania poszczególnych wskaźników, a następnie opracować arkusze FMEA. Sposób przedstawienia przez Doktorantkę postępowania w wykorzystaniu metody FMEA budzi poważne zastrzeżenia.

W części IV WYNIKI BADAŃ, w pkt. 4.1. Autorka stwierdza: „W ramach przeprowadzonej analizy punktami krytycznymi w produkcji **Zakładu 1** jest wystąpienie pestki w wiśni odpestycznej oraz skażenie surowca przekroczonymi limitami środków ochrony roślin”. To są wymienione zagrożenia, a nie krytyczne punkty kontrolne!

Punkt 4.2 „Rola badań laboratoryjnych, jako kryterium weryfikacji jakości i selekcji surowca oraz oceny jakości gotowego produktu” zawiera wyniki badań przeprowadzonych

w zakładach dotyczące zawartości pozostałości wybranych metali ciężkich, liczby wybranych mikroorganizmów, ze stwierdzeniem, że nie były przekroczone obowiązujące limity.

Punkty: 4.4; 4.4.; 4.5 i 4.6. mają charakter sprawozdawczy, bez próby powiązań przyczynno-skutkowych, przy braku dyskusji naukowej.

Rozdział kończy pkt 4.7. zatytułowany: „Korzyści dla gospodarki narodowej...”, w którym Doktorantka na trzech stronach opisuje wyższość stosowania wymagań koncernowych.

Część V DYSKUSJA WYNIKÓW jest w zasadzie spisem stwierdzeń nie wynikających z przeprowadzonych badań. Podobnie jest w przypadku rozdziału VI WNIOSKI, w którym wiele sformułowań nie wynika z badań, a są gloryfikacją audytów. W zakończeniu pracy brak jest weryfikacji hipotez przyjętych w pracy.

5. Uwagi krytyczne i sugestie

Uwagi krytyczne zaznaczyłem przy omawianiu poszczególnych rozdziałów pracy, wiele uwag zaznaczyłem w recenzowanym egzemplarzu rozprawy i nie wprowadziłem do recenzji dbając o jej objętość.

Wiele do życzenia pozostawia język jakim napisana została rozprawa, niepoprawnie używane terminy, np.: legislacja prawna, prawo legislacyjne itp. a także brak staranności edytorskiej.

Refleksja recenzenta: Autorka dysponowała materiałami z dwóch zakładów koncernowych, między innymi takimi, jak: karty reklamacji z lat 2010-2017; raporty z przeglądów systemów z lat 2007-2017; raporty z audytów z lat 2006-2017 i materiały dotyczące szkoleń pracowników z lat 2009-2017. Otrzymanie takich danych z organizacji należy uznać za sytuację wyjątkową, gdyż przedsiębiorstwa niechętnie (a nawet wcale) udzielają dostępu do takich danych ze względu ich drażliwości. Moim zdaniem był to bardzo bogaty zbiór danych, który powinien pozwolić na opracowanie wartościowej pracy doktorskiej. Moim zdaniem do sukcesu zabrakło: przemyślanej koncepcji pracy, zastosowania właściwej metodyki badań, zbadania istniejących zależności między badanymi wielkościami itp. Oczywiście praca powinna zostać przygotowana z wykorzystaniem odpowiedniej liczby aktualnej literatury przedmiotu oraz napisana i zredagowana zgodnie ze sztuką pisania prac naukowych.

6. Wniosek końcowy

Przedstawiona do recenzji praca doktorska Pani mgr Kamili Orzechowskiej-Przybyły, w świetle przedstawionych powyżej uwag, nie spełnia warunków zawartych w ustawie *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* i nie wnoszę do Wysokiej Rady Wydziału Przedsiębiorczości i Towaroznawstwa Uniwersytetu Morskiego w Gdyni o jej dopuszczenie do dalszych etapów procedury ubiegania się o stopień naukowy doktora.

/-/ Tadeusz Sikora